

## ■ Памяць

## КАБ НІКОЛІ НЕ ЗГАСЛА СОНЦА

Прыйдзе вясна, завітнее сад,  
але дзеці, якіх забрала вайна, ніколі гэтага не ўбачаць...

У суботу мы будзем успамінаць ахвяр халакосту. Але гэты дзень аб'яднаў у сабе памяць не толькі аб яўрэях, знішчаных гітлераўцамі падчас Другой сусветнай вайны. 27 студзеня 1945 года былі вызвалены вязні аднаго з найстрашнейшых лагераў смерці Асвенціма. Лагера, дзе разам з дарослымі ўтрымліваліся і дзеці. Ніхто не ведае, колькі хлопчыкаў і дзяўчынак забрала тая вайна. Толькі па прыкладных падліках размова ідзе пра мільёны.

Нічога не можа быць больш жудасным, чым дзіцячыя фабрыкі смерці. Калі будзеце ў Гомелі, не палянуцца праехаць некалькі дзясяткаў кіламетраў у бок аграгарадка Красны Бераг. Акрамя сядзібы XIX стагоддзя, там знаходзіцца адзіны ў краіне мемарыял, прысвечаны дзецям, якія загінулі падчас вайны. Месца, дзе фізічна адчуваецца ўвесь той усёпаглынальны боль. Гэта цяжка, але там абавязкова трэба пабываць. Каб скурай адчуць, што такое вайна і нацызм.

Зімой тут асабліва тужліва. Вялікая тэрыторыя з сімвалічнай Плошчай сонца, белымі партамі і адзінокай хударлявай дзяўчынкай, якая звяла над галавой тонкія, заламаныя ад адчаю рукі, быццам спрабуе абараніцца ад той нябачнай крыважэрнай пачвары, што навісла над ёй. Пад снегам не бачна, што пад яе нагамі чырвоныя каменчыкі, якія сімвалізуюць кроў, — нелюдзі бралі яе ў дзяцей для салдат вермахта. Гэтай крыві так многа, што дзяўчынка ўстала на кончыкі пальцаў, каб не ступіць у яе. У дзіцячай постаці столькі болю і адчаю, што мароз прабягае па скуры ад немагчымасці нешта змяніць. Гэта дзяўчынка — сімвал усіх тых дзяцей, што трапілі ў жорны

вайны. Скульптура называецца «Апаленае дзяцінства».

Мемарыял дзейнічае толькі з 2007 года, хоць думкі стварыць такі былі і раней. Кажуць, яшчэ Пётр Машэраў уздымаў гэта пытанне, але прайшло шмат часу, пакуль задумка ажыццявілася. Яе ўвасобіў у жыццё Леанід Левін, заслужаны архітэктар Беларусі, лаўрэат Ленінскай і Дзяржаўнай прэміі, аўтар і суаўтар такіх вядомых мемарыялаў, як «Хатынь», «Яма» ў Мінску, «Салдацкае поле» ў Сталінградзе і шматлікіх іншых. Яму, дзіцяці вайны, не трэба было ўваходзіць у вобраз, імітаваць пачуцці. Ён іх перажыў сам і запомніў на ўсё астатняе жыццё. У Красным Беразе ён стварыў мемарыял, дзе няма гвалту, няма гармат, танкаў, самалётаў, але ёсць школьныя парты, дзіцячыя малюнкi, прыгожы караблік... І гэта кранае да слёз. Увесь комплекс — адначасова праклён вайне і гімн міру.

**Марыя ТКАЧОВА, старшы навуковы супрацоўнік, загадчыца філіяла «Красны Бераг» Жлобінскага краязнаўчага музея,** трагічную гісторыю не расказвае — перажывае. І ўбачанае ад гэтага ўспрымаецца яшчэ больш востра.

— 260 канцлагаў і іх аддзяленняў было ў Беларусі,

Красны Бераг у тым ліку, — кажа яна. — На тэрыторыю былой вучэбнай гаспадаркі, якая знаходзілася ў сядзібе XIX стагоддзя — за кіламетр ад мемарыяла, прывозілі падлеткаў са Жлобінскага і суседніх раёнаў. Тут быў створаны зборны пункт для дзяцей славянскіх нацыянальнасцяў ва ўзросце ад 8 да 14 гадоў. Нямечкія ўрачы лічылі, што менавіта іх кроў лепш прыжываецца ў арганізм параненых салдат вермахта. Дзяцей мылі ў раце або лазні, праводзілі медыцынскі агляд, пасля вешалі на кожнага фанерную таблічку з прозвішчам, імем, групай крыві і рэзус-фактарам. Потым хлопчыкаў і дзяўчынак накіроўвалі або ў Скобраўку Пухавіцкага раёна, дзе быў вялікі дзіцячы канцлагер, або ў Германію.

1990 дзяцей прайшлі праз лагер «Красны Бераг» і больш не вярнуліся дамоў. Цікавая акалічнасць. Сярод тых, хто трапіў у гэтую страшную машыну смерці, было толькі 15 ураджэнцаў Краснабярэжскага сельсавета. Іх магло быць нашмат болей, калі б не падпольная дзейнасць Віктара Васільчыка — бургамістра Краснага Берага падчас вайны. «Ён трымаў цесную сувязь з падпольшчыкамі, партызанамі, па абавязку сваёй службы ведаў, калі будзе аблава, абыходзіў дамы і папрэджваў бацькоў. Усіх, на жаль, зберагчы не змог», — расказвае экскурсавод малавядомыя факты з жыцця патрыёта.

Найлепшая пара чалавечага жыцця — дзяцінства. У ім шмат сонца, кветак,

цяпла. Сонейка мемарыяла — самае сумнае на свеце. Бо сярод яго прамяняў ёсць шэра-чорны, ён цягнецца на захад, быццам падказвае той напрамак, адкуль прыйшла бяда. На ім размясціліся 21 парта бялюткага, як снег, колеру — сімвала чысціні і бязвіннасці. Да вайны наогул класы былі вельмі вялікія — па 40 і болей вучняў. Але гэты клас — мёртвы, пад партамі патоки дзіцячай крыві...

Дарэчы, ліст ад адной такой маленькай рабыні — 15-гадовай Каці Сусанінай можна ўбачыць на дошцы мемарыяльнага класа. Ён напісаны белымі літарамі, быццам бы крэйдай на цёмнай паверхні. «Дарагі добры татачка! Пішу я табе ліст з нямецкай катаргі. Калі ты, татачка, будзеш чытаць гэты ліст, мяне ў жывых не будзе. І мая просьба да цябе, бацька, пакарай нямецкіх крывапіўцаў. Гэта завяшчанне тваёй паміраючай дачкі...»

Адкуль гэты ліст? — Пасля Вялікай Айчыннай вайны ў горадзе Лёзне Віцебскай вобласці пайшоў на злом адзін з дамоў, — расказвае Марыя Ткачова. — Калі яго разбіралі, за цаглавай пячонгаго коміна знайшлі старонку са сшытка. Гэта быў ліст 15-гадовай дзяўчыны Каці, якая пісала яго на фронт бацьку ў дзень свайго нараджэння... Калі ствараўся мемарыял, Леанід Левін паказаў гэты ліст сябру — Васілю Быкаву. Письменнік пачытаў яго і сказаў, што ніводны чалавек не возьмецца паправіць у ім ніводнай літары. Што датычыцца бацькі Каці, то той так і не пачытаў гэта пасланне.



Дзяўчынка як сімвал дзяцей, якія загінулі падчас вайны.

Ён загінуў летам 1944-га пры вызваленні Беларусі...

Смерць — страшнае гора, але жыццё ўсё роўна мацнейшае. Жыццесцвярдзальныя вітражы з малюнкамі дзяцей, якія перажылі вайну, — сведчанне гэтаму. Вядомы мастак Сяргей Пятровіч Каткоў ствараўся мемарыял, Леанід Левін сустрэў дачку Сяргея Каткова — Святлану. Менавіта яна перадала малюнкi пасляваенных дзяцей, якія знайшла пасля смерці бацькі ў яго архіве. І тады ўзнікла ідэя іх павялічыць і ў якасці вітражоў паставіць на Плошчы сонца.

— На вітражах — цырк, прынцэса, горад будучага, Афрыка — вайны тут наогул няма, — кажа Марыя Ткачова. — Мы, супрацоўнікі мемарыяла, з лёгкай рукі Леаніда Левіна называем іх вокнамі шчаслівага дзяцінства. А перад імі — караблік надзеі. Ну

хто з нас па вясне не адпраўляў караблік у плаванні са сваімі марамі і надзеямі? У загінулых падчас вайны дзяцей такой магчымасці не будзе. Таму на ветразях карабліка 171 імя дзяцей славянскай, цыганскай і яўрэйскай нацыянальнасцяў — менавіта іх болей за ўсё загінула падчас вайны. Імёны напісаны так, як звычайна дзіця кліча маці — Насця, Міця, Рома. Ужо стала традыцыяй, калі маладыя на ветразях карабліка выбіраюць імя для свайго будучага дзіцяці...

**P.S.** Летась, 22 чэрвеня, на тэрыторыі мемарыяла ў Красным Беразе была ўз'ятая зямля для крыпты храма ў гонар Усіх Святых у Мінску. Пры гэтым за душы загінулых дзяцей маліліся прадстаўнікі ўсіх канфесій нашай краіны...

Нэлі ЗІГУЛЯ.  
Гомельская вобласць

## ■ На экранях

## КАЗКА ПРА НЕПРЫГАЖУНЮ І БОГА

У пошуках добрага ці нават надзвычайнага кіно, яшчэ і з хэпі-эндом, у кінатэатры зараз можна трапіць на дзіўную гісторыю кахання — у фільме Гільерма дэль Тора «Форма вады». Тым самым фільме, што атрымаў Залатога льва Венецыянскага кінафестывалю, а цяпер прэтэндуе на Оскар, прычым у трынаццаці намінацыях.

Карціна можа атрымаць статус Амерыканскай кінаакадэміі як найлепшы фільм, за найлепшыя рэжысуру, сцэнарый, аператарскую работу, мантаж, дэкарацыі, касцюмы, некалькі актёрскіх роляў... Цяпер у фільмаграфіі рэжысёра «Форма вады» можа паспаборнічаць нават са знакамітай карцінай «Лабірынт Фаўна», уключанай, між іншым, у спіс найлепшых фільмаў XXI стагоддзя па версіі ВВС.

«Форму вады» чамусьці часта называюць гісторыяй пра прыгажуню і пачвару, хоць сітуацыя выглядае дыяметральна іншай: у цэнтры увагі няма прыбіральных дзяўчынак у лабараторыі Элайзы і цудоўная «істота», чалавек-амфібія, якога ў пэўныя часы на пэўных тэрыторыях прызнавалі за бажаства, а цяпер схпілі і прывезлі ў лабараторыю для даследаванняў. Карацей, фільм распавядае пра каханне паміж непрыгажуняй і, лічы, Богам, а гэта ўжо зусім іншая гісторыя. Дзеля таго, каб убацьчыць «істоту», якую, дарэчы, аўтары стваралі на працягу дзевяці месяцаў, ужо варта ісці ў кінатэатр.

Дзеянне фільма адбываецца ў 1663 годзе: халодная вайна, спарборніцтва СССР і ЗША за дасягненні ў космасе, камуністы, шпіёны, жорсткасць амерыканскай вярхушкі ў жаданні дагнаць і перагнаць сапернікаў, тайная лабараторыя... Але ўсё пачынаецца з любоўна паказанага наладжанага распарадку дня Элайзы: нямаю жанчына выключыла будзільнік, ставіць варыцца яйкі, ідзе ў ванну пакой, рыхтуе ланч, чысціць туфлі, заходзіць да свайго суседа-мастака, едзе на аўтобусе на работу, спазняецца, сустракае сяброўку, слухае яе балбатню, мые падлогу. Калі першы раз мы зачаравана сочым за яе рухамі, прыйдзецца зразумець, што гэты шчаслівы спакой Элайзы — тое ж самае, што руціна, бо кожны яе дзень аднолькавы.

Праўда, гэты спакой парушаецца праз цікаўнасць і смеласць галоўнай гераіні: у лабараторыі хвалююцца ў чаканні новага экспаната, самага каштоўнага і незвычайнага за ўсю іх доўгую работу. Нехта вылавіў чалавека-амфібію,



які прыбывае сюды ў спецыяльным рэзервуары ў суправаджэнні суролага, бесчалавечнага Рычарда Стрыклэнда, што хоча скончыць сваю справу з «істотай» і атрымаць за яе асабістыя дывідэнды. Скончыць справу ў гэтым выпадку значыць у выніку забіць і аддаць на даследаванні.

І візуальна, і па сэнсе ад «Формы вады» складана адарвацца. Гільерма дэль Тора па-майстэрску, у неабходнай дазіроўцы выкарыстоўвае рэчаіснасць, каб на ёй пабудаваць усё ж асобны свет і асобную атмасферу. Карычневыя 1960-я, у прыцемках і сонечным святле праз пыльнае шкло, халодныя сцены ла-

бараторыі, насычаны антураж кватэр, цымяна-шэры люксывы аўтамабіль, дождж і закінутыя пабудовы як месца сустрэчы. Ва ўсім гэтым дзейнічаюць яго персанажы: хоць і знаходзяцца ў пэўным палітычным кантэксте, не церпяць ад аўтарскай прадуманасці. Шпіён Дэмітрый (які быццам з Мінска і размаўляе, па словах Гільерма дэль Тора ў адным з інтэрв'ю, «з мінскім акцэнтам») аказваецца здольным супрацьстаяць дзвюм сістэмам, паміж якімі ён апынуўся, каб захаваць жыццё «істоце» і дапамагчы яе вырасці. У той час як сістэма кіруе Рычардам Стрыклэндам, але не праз прынцыпы і вернасць, а праз карысліваць.

У выніку да абедзвюх сістэм можа скласціся дваякае стаўленне, але над імі абедзвюма заўсёды будучы Элайза і амфібія.

Дарэчы, нягледзячы на сур'ёзнасць перакрываючых тэм — тут халодная вайна, гомасексуалізм, расізм, чалавек як частка сістэмы, нават супрацоўнікі, што застаюцца непатрэбныя праз развіццё тэхналогій і адпаведна змяненне фармаўтаў прадукцыі, — у Гільерма дэль Тора хапіла далікатнасці, лёгкасці і пачуцця гумару, каб паказаць гэта без асабістых ацэнак, дыскусійнасці і праблемнага флёру.

«Форма вады» — гэта ўсё роўна гісторыя кахання, прычым кахання безумоўнага, бо што можа быць агульнага паміж прыбіральных дзяўчыцай і чалавекам-амфібіяй. Але фон для гэтага кахання створаны скрупулёзна, рэалістычна і, што важна, свабодна ад страху выказацца некарэктна.

Дзеля Элайзы і «істоты», дзеля дзіўнай паміж імі цеплыні ў неверагодна прыгожых сценах і дзеля іх хэпі-энду варта пайсці ў кінатэатр, бо натуральна — такое кіно лепш глядзець на вялікім экране. Ацаніць новы фільм вялікага творцы кіна-свэтаў Гільерма дэль Тора ў мінскім пракаце можна да 14 лютага.

Ірэна КАЦЯЛОВІЧ